JERZY STANISŁAW RUSZKOWSKI

MATERJAŁY DO FAUNY HELMINTOLOGICZNEJ POLSKI

CZĘŚĆ I

MATÉRIAUX POUR LA FAUNE HELMINTOLOGIQUE DE POLOGNE

W KRAKOWIE
NAKŁADEM POLSKIEJ AKADEMJI UMIEJĘTNOŚCI
1925.

JERZY STANISŁAW RUSZKOWSKI

MATERJAŁY DO FAUNY HELMINTOLOGICZNEJ POLSKI

CZĘŚĆ I

MATÉRIAUX POUR LA FAUNE HELMINTOLOGIQUE DE POLOGNE

W KRAKOWIE
NAKŁADEM POLSKIEJ AKADEMJI UMIEJĘTNOŚCI
1925

Osobne odbicie ze Sprawozdań Komisji Fizjograficznej Polskiej Akademji Umiejętności Tom LX, 1925.

Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie pod zarz. J. Filipowskiego.

Materjały do fauny helmintologicznej Polski.

Część I.

Matériaux pour la faune helmintologique de Pologne.

napisał

Jerzy Stanisław Ruszkowski.

Prace z zakresu faunistyki pasorzytniczej wogóle, a helmintologicznej w szczególności są w Polsce bardzo nieliczne. Poza kilkoma mniej lub więcej dorywczemi publikacjami o pasorzytach z okolic Warszawy, ogłoszonemi przez Rosjan, nielicznemi danemi z okolic Wilna (pierwsza połowa zeszłego stulecia) i kilkunastu notatkami w pismach lekarskich i weterynaryjnych nie wiele więcej możnaby ich wymienić. Właściwą pracę systematyczną podjął dopiero Mieczysław Kowalewski, ogłaszając przez szereg lat swe „Materjały do fauny helmintologicznej pasorzytniczej polskiej". Pokaźna ilość zebranych przez niego gatunków stanowi jednak zaledwie małą cząstkę helmintofauny krajowej; idąc jego śladem ogłaszam niniejszą notatkę, zdając sobie sprawę, że jest to tylko spis, który jednak może się przyczynić do późniejszych badań monograficznych zakrojonych na szerszą skalę.

Pracę wykonałem w Zakładzie Zoologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, pozostającym pod kierunkiem prof. K. Janickiego. Materjał zbierałem przeważnie sam; otrzymałem jednak kilkanaście pasorzytów z Małopolski od dra S. Skowrona, oraz po jednym, dwa okazy od kilku osób wymienionych w odpowiedniem miejscu. Przy określaniu ptaków korzystałem z cennych rad ś. p. Tadeusza Chrostowskiego oraz p. Jana Sztolcmana, wice-dyrektora Pol. Państw. Muz. Przyr.

Niech mi wolno będzie wszystkim wyżej wymienionym osobom złożyć szczere podziękowanie.

Trematodes.

1. Diplozoon paradoxum v. Nordm.

Abramis brama (L.) Forum piscatorium Varsoviae 25—XI—21, 11—V—23 Branchia.

Chondrostoma nasus (L.) for. pisc. Varsoviae 27—XI—21 Branch.

Na leszczu znalazłem raz cztery pary (po dwie z każdej strony), na śwince — 3 pary. Największy okaz długości 4,5 mm, najmniejszy 2 mm. Postaci larwalnej *(Diporpa)* nie znajdywałem. Pasorzyt ten nie jest u nas rzadki, gdyż oprócz wyżej wymienionych, kilkakrotnie znaleziony został podczas ćwiczeń w Zakł. Zoologicznym.

2. Polystomum integerrimum Fröl.

Rana arvalis Nilss. Białowieża 22 - VI—22 Vesica urinaria. Jeden średniej wielkości egzemplarz.

3. Bucephalus polymorphus v. Baer.

Esox lucius L. for. pisc. Varsoviae 19—XI—21 Intestinum.

Perca fluviatilis L. Szczęśliwice ad Varsoviam 6—XI—23 Intestinum.

W szczupaku w ilości kilkuset sztuk; w okuniu — niewiele.

4. Aspidogaster conchicola v. Baer.

Anodonta cygnea (L.) prope Varsoviam 1—IV—21, 7—V—23 Pericardium.

A. cygnea var. cellensis Gm. lac. Borzymowickie ad Choceń 26—II - 24 Pericard.

Dwa razy po jednym egzemplarzu, raz dwa; w ostatnim wypadku jaja w uterus wykazywały daleko posunięty stopień rozwoju z intensywnie poruszającemi się larwami. Przejrzałem koło 50 skójek i szczeżui. Kilka razy został też znaleziony na ćwiczeniach w pracowni zoologicznej.

5. Notocotylus attenuatus Rud.

Anser arvensis B. prope Miechów, 16—X—22 Coecum.

Kilka dobrze zachowanych okazów otrzymałem od dra Stan. Skowrona.

6. Diplodiscus subclavatus (Goez.).

Rana esculenta L. prope Varsoviam 14—XI—21 Intest.

larva: *Planorbis vortex (L.)* Varsovia 21—IV—21, 6—IX—21, Wierzeje ad Piotrków 6—V—21 Hepar.

7. Azygia lucii (O. F. Müll.).

Esox lucius L. for. pisc. Varsoviae; vere, aestate, autumno 1921 et hieme 1924. Intest.

Pasorzyt pospolity; występuje w ciągu całego roku po kilka egzemplarzy w jednym szczupaku; największy okaz mierzył 28 mm długości.

Wśród licznych okazów, jakie miałem sposobność przejrzeć, zwrócił moją uwagę jeden egzemplarz anormalny ofiarowany mi przez p. C. Orlikowską. Anomalja polega na tem, że mniej więcej w połowie odległości między dwiema przyssawkami oba ramiona jelita krzyżują się w ten sposób, że prawe ramię jelita otacza przyssawkę brzuszną z lewej strony i odwrotnie. Pozatem ani przewód pokarmowy, ani inne narządy żadnych zmian nie wykazują [1]).

8. Apophallus mühlingi (Jägsk.).

Larus ridibundus (L.) Nowy dwór 7—X—23 Intest.

Pomiędzy kilkunastoma okazami *Hemistomum spathaceum* znalazłem kilka egzemplarzy tego pasorzyta, znalezionego po raz pierwszy w zatoce Kurlandzkiej i opisanego przez Jägerskiölda; w ostatnich latach znalazł go na Węgrzech Kotlan [2]) w jelitach *Phalacrocorax carbo*, *Himantopus himantopus* i *Cancroma cochlearis*, a w Rumunji — J. Ciurea [3]) w jelitach *Larus ridibundus*, *L. argentatus cachinnans* i *Pelecanus onocrotalus*..

9. Bunodera luciopercae (O. F. Müll.).

Perca fluviatilis L. for. pisc. Varsoviae 23—XI—21 Intest.

Esox lucius L. for. pisc. Varsoviae 24—II—24 Intest.

W okuniu dwa okazy niedojrzałe; w szczupaku kilka średniej wielkości. wszystkie dojrzałe.

10. Telorchis parvus (Braun).

Emys orbicularis L. Mokuszyn prope Drohiczyn, Polesie 16—V—24 Intest.

Kilka egzemplarzy.

11. Echinostomum revolutum (Froel.).

Anas boschas domestica for. Varsoviae 12—XI—23 Intest.

Gallus domesticus L. Piotrków 20—VIII—24 Intest.

W kaczce znalazłem kilkanaście dojrzałych egzemplarzy; je-

---

[1]) Anomalję tę oraz inną u *Isthmiophora melis* i *Echinostomum revolutum* opisałem szerzej w Annales de Parasitologie t. III, 1925.

[2]) Kotlan Al. Beiträge zur Kenntnis der Trematoden. Zool. Jahrb. Abt. f. Syst. Bd. 45—1922.

[3]) Ciurea J. Heterophyidés de la faune parasitaire de Roumanie. Parasitology. Vol. XVI—1924.

den z dwuch okazów znalezionych w kurze wykazywał anomalję — brak przedniego jądra.

12. **Hypoderaeum conoideum** (Bloch.).
Anas boschas L. Brzeźnica ad Skawina 28—VII—23 Intest.
Kilka dojrzałych egzemplarzy do 9 mm długości otrzymałem od dra S. Skowrona.

13. **Isthmiophora melis** (Schr.).
Canis vulpes L. prope Varsoviam 15—I—21, 4—II—21, 27—IX—21, 21—XI—21 Intest.
Putorius foetidus Gray. prope Varsoviam 20—I—21 Intest.
Erinaceus europaeus L. Varsovia 8-I-21 Intest.
Meles taxus L. prope Varsoviam 15—IV—21 Intest.
Pasorzyt ten nie jest rzadki, gdyż znalazłem go w 4 lisach (po kilka sztuk) na 50 badanych, w jednym na dwa tchórze (też kilka dojrzałych okazów) w jednym na dwa jeże, lecz tylko jeden niedojrzały egzemplarz i w jedynym badanym borsuku kilkanaście różnej wielkości. Wśród tych ostatnich znalazłem anomalję polegającą na braku tylnego jądra. Jądro przednie kształtu owalnego jest dłuższe niż szersze; brzegi ma gładkie; przy porównywaniu wymiarów jedynego jądra z wymiarami jąder przednich 4 innych normalnych pasorzytów z tegoż borsuka, okazało się, że długość jest prawie o 17% większą, niż maximum długości jąder przywr normalnych, szerokość zaś nie przekracza granic zwykłych.

14. **Echinochasmus perfoliatus** R.
Canis familiaris L. Varsovia 29—I—24 Intest.
Znalazłem koło 10 egzemplarzy.

15. **Monilifer spinulosus** (Rud.).
Colymbus cristatus L. Nowy Dwór. 8—X—23 Intest.
Kilka egzemplarzy średniej wielkości.

16. **Chaunocephalus ferox** (Rud.).
Ciconia ciconia (L.) prope Varsoviam 28—IV—21 Intest.
Jelito usiane otworami (więcej niż 50) o żółtych obwódkach; wewnątrz prawie wszystkich znajduje się jeden albo dwa pasorzyty, częścią ciała wystające ku światłu jelita. Niektóre były dojrzałe, wypełnione jajami, inne młode bez jaj.

17. **Asymphylodora tincae** (Mod.).
Tinca tinca L. For. pisc. Varsoviae. Hieme 1922 Intest.
Nierzadka; występowała często po kilkadziesiąt egzemplarzy.

18. Gorgodera pagenstecheri Ssin.
Rana esculenta L. prope Varsoviam. Autumno et hieme 1921—22 Ves. urinaria.

19. Gorgoderina vitelliloba (Olss.).
larva: *Cercaria macrocerca* Fil.
Sphaerium corneum (L.) Szczęśliwice ad Varsoviam 23—XI—23 Branchia.
Dosyć liczne.

20. Pneumonoeces variegatus (Rud.).
Rana esculenta L. Białowieża 26—VI—22 Pulmones.
Bombinator igneus L. prope Varsoviam 28—V—23 Pulm.
Po jednym dojrzałym okazie.

21. Opisthioglyphe ranae (Froel.).
Rana esculenta L. Białowieża 26—VI—22 Intest.

22. Opisthioglyphe rastellus (Olss.).
Rana temporaria L. Wilanów ad Varsoviam 12—V—23 Intest.
Pasorzyt ten występuje przeważnie w północnej Europie, z okolic Warszawy przez Ssinicyna w jego obszernej pracy o pasorzytach żab nie jest podany. Znalazłem tylko jeden egzemplarz.

23. Prosthogonimus ovatus (Rud.).
Corvus cornix L. Ułęż ad Dęblin 30—XII—23 Bursa. Fabricii.
Corvus frugilegus L. Warszawa-Mokotów 29—XII—23 Bursa Fabricii.
Dwie na pięć badanych wron zawierały w torebce Fabrycjusza po kilka różnej wielkości przywr zarówno *Pr. ovatus* jak i *Pr. cuneatus.* W gawronie znalazłem tylko jeden egzemplarz.

24. Prosthogonimus cuneatus (Rud.).
Corvus cornix L. Ułęż ad Dęblin 30—XII—23 Bur. Fabr.
patrz pod *Pr. ovatus.*

25. Pleurogenes claviger (Rud.).
Rana esculenta L Białowieża 26—VI—22 Intest.
Bufo vulgaris Laur lac. Bugaj ad Piotrków 14—IV—23 Intest.
W jednej ropusze na pięć badanych kilka średniej wielkości okazów, w żabie mniejsze; wszystkie dojrzałe.

26. Pleurogenes medians (Olss.).
Rana esculenta L. Wilanów ad Varsoviam 12—V—23 Intest. tenue.
Dwa okazy.

27. Brandesia turgida (Brds.).
Rana esculenta L. prope Varsoviam 5—II—23, 8—15—X—23 Intest.
Tuż za pylorus tworzy kilka do kilkunastu zgrubień, wytwarzając utwór podobny do owocu morwy; w każdem zgrubieniu znajduje się jedna przywra; największa ilość tych pęcherzyków w jednej żabie wynosiła 27 egzemplarzy.

28. Sphaerostomum bramae (O. F. Müll.).
Leuciscus rutilus L. for. Varsoviae 11—15—V—23 Intest.
Scardinius erythrophtalmus L. lac. Czerniakowskie ad Varsoviam 20—IV—23 Intest.
Z 13 badanych młodych wzdręg 5 było zarażonych przez tego pasorzyta, w jelicie jednej znalazłem 9 okazów.

29. Hemistomum spathaceum (Rud.).
Larus ridibundus L. Nowy Dwór 8—X—23 Intest.
Dość liczne.

30. Hemistomum excavatum (Rud.) Dies.
Mergus merganser L. prope Varsoviam 14—XII—23 Intest.
Około 100 egzemplarzy bez lub z niewielką ilością jaj.

31. Hemistomum alatum Dies [1]).
Canis lupus L. prope Wilno 19—XII—21. Lachowicze ad Baranowicze 21—I—24, loc.? 14—II—24 Intest.
Canis vulpes L. prope Varsoviam. Piotrków, Częstochowa, Lublin, Siedlce, Białystok etc. Intest.
autumno et hieme 1921, 22, 23, 24 et 9—VII—21.
Larva: *Planorbis marginatus* Dr. prope Varsoviam 18—IV—22.
H. alatum jest najpospolitszym pasorzytem lisa. Na 70 lisów, których wnętrzności miałem sposobność przejrzeć, zaledwie w jednym (zabity 18—VIII—21) nie znalazłem ani jednego egzemplarza tej przywry. Przeważnie mieściły się w dwunastnicy (duodenum), b. rzadko i tylko nieliczne w jelicie cienkiem (jejunum). Ilość znajdywanych w poszczególnych lisach wahała się bardzo znacznie: od minimalnej 1 egzemplarza do maksymalnej przeszło 1900 egzemplarzy; najczęściej było ich 10 do 100. Wielkość, co już zauważyli dawniejsi autorzy, dosyć niejednolita przeważnie od 2,5 do 5 mm; miałem jednak kilka okazów mniejszych, a nawet jeden zaledwie

---

[1]) J. Ruszkowski. Die postembryonale Entwicklung von *Hemistomum alatum Dies.* auf Grund experimenteller Untersuchungen. Bull. de l'Acad. Pol. d. Sc. Cracovie 1921.
J. Ruszkowski. Pozarodkowy rozwój przywry *Hemistomum alatum Dies.* Rozpr. Pol. Ak. Um. t. 61. 1921.

1,5 mm długości; są to według mnie wahania indywidualne wywołane mniejszą lub większą dojrzałością, lepszymi lub gorszymi warunkami bytowania; możliwe jednak, że znalezione przez Creplina w jelitach psa mniejsze okazy są rzeczywistą odmianą; nie mogłem tego skonstantować, gdyż w 12 psach, których jelita przejrzałem ani razu *H. alatum* nie znalazłem.

Każdy z trzech badanych przezemnie wilków był zarażony przez kilkanaście do kilkudziesięciu pasorzytów.

Z trzymanych w akwarjum *Pl. marginatus* przez blisko dwa tygodnie wydobywało się prawie codziennie po kilka cerkarji.

32. Strigea strigis (Gm.).
Ulula aluco K. et Bl. prope Varsoviam 29—XI—23 Intest.
larva: *Tetracotyle colubri* v. Linst.
Tropidonotus natrix (L.) Milanówek ad Varsoviam.

Z sowy otrzymałem od p. S. Markowskiego kilka okazów; w tkance łącznej podskórnej zaskrońca znalazłem kilkadziesiąt cyst, oraz kilka larw pełzających po jelicie.

33. Strigea cornu (Rud.).
Ardea cinerea L. Szczakowa 3—X—22 Intest.
Kilka egzemplarzy otrzymałem od dra S. Skowrona.

34. Strigea tarda (Steenstr.).
Anas boschas domestica Varsovia 10—XI—23. Intest.
larva: *Tetracotyle typica* Dies.
Planorbis corneus (L.) prope Varsoviam, vere 1921.
Znajdywałem wielokrotnie w zatoczkach z różnych okolic Warszawy.

35. Holostomum sphaerula Duj.
Corvus frugilegus L. Warszawa-Mokotów 29—XII—23 Intest.
Corvus cornix L. Ułęż ad Dęblin 30—XII—23 Intest.
W gawronie trzy egzemplarze, w dwóch wronach na trzy badane po kilka okazów; żaden nie przekraczał 3 mm długości.

Larwy przywr, których formy dojrzałe nie są znane.

a. Cercaria mirabilis M. Br.
Limnaea palustris (O. F. Müll.). Zacisze ad Varsoviam 4—III—21.
W akwarjum w którem miałem kilkanaście świeżo przyniesionych ślimaków, zauważyłem dużą cerkarję, poruszającą się jak to już słusznie zauważył Braun ruchem podobnym do ruchu larw komarów. Po rozdzieleniu ślimaków według gatunków w naczyniu

z *L. palustris* ukazały sie po kilku godzinach jeszcze dwie larwy. Gdy po kilkunastu godzinach nie wypływała ani jedna cerkarja, rozpatrywałem błotniarki, lecz niestety sporocyst już nie znalazłem. Jedyny niezbyt dobrze zachowany preparat pozwoli mi podać na innem miejscu kilka drobnych szczegółów.

O ile mi wiadomo cerkarji tej od czasu znalezienia jej przez Brauna w Kurlandji (r. 1891) nikt nie znalazł; w r. 1916 H. Ward opisał podobną pod nazwą *C. anchoroides*.

b. Cercaria prima Ssinic.

Planorbis vortex (L.) Varsovia 15—VI—21, Wierzeje ad Piotrków 29—IX—21. Hepar.

Cerkarje te opisał Ssinicyn z okolic Warszawy; osobiście znajdywałem ją kilkakrotnie w Ogrodzie Botanicznym. Przybywa obecnie nowe stanowisko z pod Piotrkowa. Znajdywałem zawsze liczne sporocysty napełnione cerkarjami na różnych stopniach rozwoju; dobrze widoczne charakterystyczne zakończenie ogonka i wyraźne rzęski. W ostatnim roku znaleziona była przez Mathias'a we Francji.

c. Cercaria coronata Fil.

Limnaea palustris (O. F. Müll.) prope Varsoviam 31—X—21. Liczne redje.

d Distomum bufonis v. Linst.

Bufo vulgaris Laur. Lac. Bugaj ad Piotrków 14—IV—23 Sub peritoneum.

W dwuch okazach na 5 badanych znalazłem po jednej cyscie.

Cestodes.

1. Caryophyllaeus laticeps (Pall.).

Cyprinus carpio L. For. pisc. Varsoviae 15—XI—21 Intest.

Carassius carassius (L.) for. pisc. Varsoviae 10—XI—21 Intest.

Abramis brama (L) for. pisc. Varsoviae 24—V—23, 12—X—23 Intest.

Leuciscus rutilus (L) lac. Borzymowickie ad Choceń 27—II—24 et for. pisc. Varsoviae 11—V—23 Intest.

Przejrzałem dużo rozmaitych ryb; pochodziły one jednak przeważnie z rynku warszawskiego, gdzie trzymano je przez czas niewiadomo jak długi w kadziach, co powodowało utratę znacznej ilości pasorzytów. Przekonałem się że szczególnie łatwo gubią *Caryophyllaeus*, gdyż w rybach trzymanych w zakładzie po skrupulatnych

badaniach nie znajdywałem tych pasorzytów, gdy natomiast w akwarjum znajdywałem ich jaja.

2. Ligula intestinalis (L.).
larva: *Leuciscus rutilus (L.)* lac. Wigry 15—V—21 Abdom.
Abramis brama (L) for. pisc. Varsovia 12—III—24 Abdom.
Pierwszy egzemplarz dosyć mały, drugi z $1^1/_2$ funtowego leszcza mierzył 92 cm długości i 14 mm szerokości.

3. Schistocephalus gasterostei (Fabr.).
larva: *Gasterosteus aculeatus L.* jeziora kujawskie 11—II 22, prope Varsoviam 6—X—23, 1—VI—24 Abdom.
Z jezior kujawskich w każdym z pięciu badanych cierników znalazłem tego pasorzyta; w okolicach Warszawy znajdywałem go w ciernikach z jez. Czerniakowskiego i z glinianek za rog. Wolską, lecz infekcji masowej nie zauważyłem.

4 Triaenophorus nodulosus (Pall.).
Esox lucius L. For pisc. Varsoviae Junio et Julio anni 1921, autumno et hieme a. 1922, 23 24 Intest.
Pasorzyt bardzo pospolity i występujący czasami w wielkich ilościach. W lecie i na początku jesieni występowały w postaci młodej, później aż do marca coraz to dojrzalsze z macicą wprost wypchaną jajami. Największe okazy dochodziły do 240 mm długości. Udawało mi się kilkakrotnie zachować je przy życiu przez 6 dni, trzymając je w roztworze fizjologicznym soli w temperaturze pokojowej.

5. Dibothriocephalus latus (L.).
Homo sapiens L. 25—VIII—24 Intest.
Canis familiaris L. Varsovia 13—V—22 Intest.
Kilkanaście członów bez główki, z psa otrzymałem od p. C. Orlikowskiej.

6. Tetrabothrius macrocephalus (Rud.).
Urinator arcticus (L.) prope Varsoviam 20—XI—23 Intest.
Kilka pasorzytów.

7. Mesocestoides litteratus (Batsch) [= Taenia litterata Batsch].
Canis vulpes L. prope Varsoviam 11—X—21, 17—XI—23, 4—XII—23 prope Piotrków 13—X—21 Intest.
Canis familiaris L. Varsovia 5—II—21 Intest.
W lisach nierzadki, występuje w dużych ilościach; w psach rzadszy.

8. Anoplocephala perfoliata Goeze.
Equus caballus L. Varsovia 10—13—31—III—22 Intest.
Wśród mnóstwa *Ascaris megalocephala* przynoszonych z rzeźni miejskiej znajdywałem po kilkadziesiąt różnej wielkości tasiemców *A. perfoliata.*

9. Anoplocephala plicata Zeder.
Equus caballus L Varsovia 13—III—22 Intest.
Rzadszy od poprzedniego i znacznie mniej liczny; największy okaz mierzył 130 mm długości i 17 mm szerokości.

10. Taenia saginata Goeze.
Homo sapiens L. Varsovia 19—II—21, 28—III—22, 27—I—23.
Jeden egzemplarz dostarczony mi przez p. E. Korba pochodził z $1^1/_2$-rocznego dziecka, inne z osób dorosłych.

11. Taenia solium L.
larva: *Cysticercus cellulosae* Rud.
Sus scrofa domestica L. Varsovia 4—VI—21, 26—I—23.
W jednym wypadku znalazłem go w szynce z masarni warszawskiej. w drugim przyniesiono mi w dużej ilości z rzeźni.

12. Taenia echinococcus Sieb.
Canis lupus L. prope Wilno 19—XII—21, Lachowicze ad Baranowicze 21—I—24 Intest.
Canis familiaris L. Varsovia 26—I—24 Inntest.
larva:
Bos taurus L. Varsovia 26—II—23 Hepar.
Zarażone były dwa wilki na trzy badane; infekcja w obu wypadkach masowa po kilkaset pasorzytów; z 12 badanych psów był zarażony i to niewielką ilością tylko jeden.

13. Taenia crassicollis Rud.
Felis domestica Briss. Varsovia 7—III—23 Intest.
larva: *Cysticercus fasciolaris* Rud.
Mus decumanus Pall. var. *albinotica.* Varsovia 7—XI—23 Hepar in caps.
Kilka egzemplarzy z kota otrzymałem od Dra W. Roszkowskiego; na 20 badanych szczurów pochodzących z jednego miejsca w trzech znalazłem po jednej larwie.

14. Taenia marginata Batsch.
Canis lupus L. prope Wilno 19—XII—21 Intest.
Kilka tasiemców z główkami częściowo pozbawionemi haczyków.

15. Taenia serrata Goeze.
Canis familiaris L. Varsovia 11—14—II—22 Intest.
W obu psach po kilka dużych tasiemców.

16. Dipylidium caninum (L.).
Canis familiaris L. Varsovia 5—II—21, 27—V—21, 10—I—22, 8—III—22. Intest.
Canis vulpes L. prope Varsoviam 22—XI—21, 9—I—22 Intest.
Jeden z najpospolitszych pasorzytów psa, gdyż znalazłem prawie u połowy psów badanych (5 na 11); znacznie rzadszy u lisa.

17. Drepanidotaenia lanceolata (Bloch.).
Anser anser domesticus for. Varsoviae 11—XII—20 Intest.
Kilka egzemplarzy.

Larwy tasiemców, których formy dojrzałe nie są znane.

a. Dithyridium martis Dies.
Martes foina Briss. Varsovia 18—XII—20, 4—I—23. Cav. thor. et abdom.
Na cztery kuny, które miałem sposobność badać, dwie były zarażone; w jednej znalazłem 8 pasorzytów, pełzających po jelitach i mesenterium, w drugiej — 18, rozrzuconych nietylko w jamie brzusznej, ale i piersiowej; długość bardzo różna: od 9 do 36 mm.

b. Dithyridium variabile Dies.
Corvus monedula L. Nowy dwór 28—IX—23 Pulm.
Corvus frugilegus L. prope Varsoviam 24—I—24 Pulm.
W płucach i jamie płucnej kawki kilkanaście plerocerkoidów, w gawronie koło 200.

c. Dithyridium elongatum Blumb.
Canis vulpes L. prope Varsoviam 5—X—21 Cav. abdom.
Cztery plerocerkoidy 3 do 6 mm długości i 1,5 do 2 mm szerokości.

Nematodes.

1. Ascaris lumbricoides L.
Homo sapiens L. Varsovia 15—IV—21. Intest.
Z kilkunastoletniego chłopca.

2. Ascaris megalocephala Cloq.
Equus caballus L. Varsovia Martio et Aprili 1922, 1923. Intest.
Otrzymałem w dużych ilościach z rzeźni miejskich.

3. Cucullanus elegans Zed. = *Camallanus lacustris* (Zoega).
Gasterosteus aculeatus L. prope Włocławek 11—II—22 intest.
W 2 ciernikach po kilka pasorzytów.

4. Eustrongylus gigas Dies.
Canis familiaris L. Varsovia 20—II—22 Ren.
W jednej nerce dwie ♀♀, długości 31 i 47 cm (mierzone po zakonserwowaniu w alkoholu). Znalazłem tego pasorzyta tylko raz na trzynaście badanych psów, co mniej więcej odpowiada % podanemu przez Rotstadta dla okolic Warszawy, który wówczas (1896) wynosił 10%. Już podczas korekty otrzymałem od dra H. Gnoińskiego 5 egzemplarzy *Eustrongylus gigas*, znalezionych w prawej nerce psa: jedna ♀ długości 55 cm., i 4 ♂♂ długości 26, 27, 24 i 27 cm. O ile mi wiadomo, taka ilość tego pasorzyta z jednej nerki nie była dotychczas notowana

5. Trichinella spiralis (Ow.).
Sus scrofa domestica L. Varsovia 16—V—23 larvae in musc.
Mięso pochodziło z rzeźni; pasorzytów dużo.

Acanthocephali.

1. Acanthocephalus anguillae (Müll.).
Leuciscus rutilus (L) for. pisc. Varsoviae 15—V—23 Intest.
Jeden egzemplarz,

2. Acanthocephalus ranae (Schr.).
Rana esculenta L. prope Varsoviam, autumno et hieme 1921—22—23—24. Intest.
Pasorzyt bardzo pospolity; występuje często po kilkanaście egzemplarzy w jednej żabie.

3. Polymorphus minutus (Gze).
larva:
Gammarus pulex (L) lac. Wigry 21—V—23, Białośliwie ad Wyrzysk 13—VIII—1923.
Carinogammarus roeselii (Gerv.) Brzostowiec ad Miasteczko 26—VIII—23.
Każdy z trzech kiełży zdrojowych z Wigier i jeden z Białośliwia zawierał jedną larwę, *Carinogammarus* — dwie. Wszystkie skorupiaki otrzymałem od mjr. St. Krzysika.

4. Filicollis anatis (Schr.).
Anas boschas L. Brzeźnica ad Skawina 25—VII—22 Intest.
Fulica atra L. prope Varsoviam 19—XII—23 Intest.

Anser anser domesticus for. Varsoviae 12—XI—23 Intest. Kolcogłowa z kaczki otrzymałem od dra S. Skowrona.

Résumé.

L'auteur donne la liste de 68 espèces d'Helminthes trouvés par lui dans differentes localités de la Pologne, principalement dans les environs de Varsovie.

Comme espèces plus rares il faut citer *Telorchis parvus* (Braun), *Opisthioglyphe rastellus* (Olls.), *Apophallus mühlingi* (Jägersk.) et en premier lieu *Cercaria mirabilis*. qui depuis qu'elle avait été decouverte par M. Braun en Courlande en 1891 n'avait pas encore été retrouvée jusqu'à présent.

Zakład Zoologiczny Uniwersytetu Warszawskiego 1924 [1]).

[1]) Przysłane do redakcji 25 listopada 1925 r. (dop. redakcji).